

بازتاب مداخله کالبدی بر شکل‌گیری بی‌سازمانی اجتماعی در پهنه تاریخی

شهر تهران (مورد مطالعه: محله هرندی)

محمد رضا پورزرگر¹، محمد جواد مهدوی نژاد²، حسن عسکری خوزنکلایی³، حامد عابدینی⁴

تاریخ دریافت: 1399/05/07

از صفحه 25 تا 54

بزهنامه جغرافیای انتظامی

تاریخ پذیرش: 1399/07/02

سال هشتم، شماره سی و یکم، پاییز 1399

چکیده

شهر تهران در طول یکصد سال اخیر دچار تحولات بسیاری در ساختار کالبدی و روابط اجتماعی میان شهروندان خود شده است. در این میان پهنه تاریخی شهر به دلیل فقدان خدمات زیربنایی که محصول ورود صنعت و مدرنیسم در اوایل قرن بود، درگیر تغییرات کالبدی بنیادین شده و بسیاری از محله‌های تاریخی با مهاجرت درون‌شهری روبه‌رو شده‌اند. به دنبال آن اصالت‌مندی تاریخی محله‌ها به دلیل نبود تعلق خاطر ساکنین جدید درگیر چالش جدی شده و با توجه به سکنتی‌گزیدن افرادی که از سطح اقتصادی و اجتماعی پایین‌تری نسبت به ساکنین قبلی برخوردارند، این قبیل محله‌ها به بستر جرم و آسیب‌های اجتماعی در شهر تبدیل شده‌اند. شناسایی محله هرندی و واکاوی آسیب‌های اجتماعی وارد به آن با نگرش کیفی و به‌صورت کاربردی-تحلیلی انجام شد. مسئله پژوهش، بررسی معضلات محله هرندی از دیدگاه معماری، شهرسازی و اجتماعی است و یافته‌های آن، شناسایی محله هرندی و بررسی روند شکل‌گیری قانونمند محله‌های تاریخی در بستر شهر هستند که ساکنین آن‌ها بر اساس فصل مشترک‌هایی نظیر قومیت، کسب‌وکار و یا مذهب از یکدیگر تفکیک شده‌اند. مداخله کالبدی بدون شناخت در محله‌های تاریخی شهر تهران، تأثیری بنیادین بر سازمان فضایی محله خواهد داشت و حاصل آن مهاجرت درون‌شهری، بی‌سازمانی اجتماعی، فقدان هویت و حذف تعلق خاطر خواهد بود که عامل افزایش جرم و آسیب‌های اجتماعی است. نتیجه نهایی پژوهش حاضر، واکاوی عوامل ایجاد ناهنجاری در محله هرندی از دیدگاه معماری (معضلات کالبدی)، شهرسازی (شکل‌گیری فضای بی‌دفاع شهری) و اجتماعی (آسیب‌های اجتماعی) است که بر اساس آن راهکارهایی برای برون‌رفت محله از نابسامانی، ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: شهر تهران، آسیب‌های اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی، مهاجرت درون‌شهری، مداخله کالبدی، محله تاریخی هرندی.

1- استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)، Reza_pourzargar@yahoo.com

2- استاد دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

3- کارشناسی‌ارشد MBA استراتژی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، پردیس البرز، تهران، ایران.

4- دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد معماری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خاتم، تهران، ایران.

ناهنجاری و بی‌سازمانی اجتماعی در یک محله مهم‌ترین تهدید برای ساکنین آن محسوب می‌شود و عامل اصلی در راستای شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی است. ناامنی اجتماعی تنها بر روی یک پهنه شهری تأثیر نمی‌گذارد؛ بنابراین نمی‌توان برای آن در محدوده شهر حدومرزی را تعیین کرد. پهنه‌های شهری که فاقد هرگونه هویت‌مندی و اصالت‌مداری می‌باشند و به دلیل مداخله‌های کالبدی هیچ‌گونه هم‌شکلی بین اجزاء آن‌ها وجود ندارد، همواره کانون اصلی بی‌سازمانی اجتماعی در شهر به شمار می‌روند. از همین رو درجایی که بی‌نظمی اجتماعی در سطح بالایی وجود دارد، افراد احساس امنیت نداشته (کوهم¹، ۲۰۰۹: ۱۱) و بافت شهری رو به فروپاشی می‌گذارد.

توسعه شهر تهران و تأمین خدمات زیربنایی در پهنه‌های مسکونی در یک‌صد سال اخیر از مهم‌ترین عوامل مداخله کالبدی در هسته تاریخی شهر تهران محسوب می‌شود. این امر ساختار قانونمند و ارگانیک محله‌های تاریخی را که در طول قرن‌ها و بر اساس نیاز ساکنین خود شکل گرفته بود را دستخوش تغییرات بنیادین می‌کند. فرسودگی بافت (شکل شماره ۱) و تغییر سبک زندگی در طول یک‌صد سال اخیر، بسیاری از ساکنین قبلی محله هرندی را که با تعلق خاطر فضای محله را سامان داده بودند، مجبور به ترک محل سکونت خود کرد (گلاب و همکاران، ۲۰۰۳: ۶۹۲) و مهاجرین و خانوارهای یک‌نفره که حس تعلق به فضای محله نداشتند، جایگزین آن‌ها شدند. این تحول بافت اجتماعی، زمینه‌ساز استفاده بیش از ظرفیت ابنیه و بی‌توجهی به کالبد محله شده که فرسودگی زودرس را در این پهنه شهری به ارمغان آورده است.



شکل شماره (۱). پراکندگی بافت فرسوده محله هرندي، منبع: طرح توسعه هرندي، (۱۳۹۲).

برخی از فضاهای شهری به دلیل شرایط کالبدی خاص و ویژگی‌های عملکردی در فضای آن، می‌تواند از عوامل زمینه‌ساز بروز جرائم در شهر باشند. ارزیابی صحیح کارکرد، ساختار و آرایش فضای شهری به‌ویژه در شهرهای بزرگ مانند تهران و مناطق جرم‌خیز آن و ارائه الگوی مناسب، می‌تواند عملکردهای عناصر شهری را روان و پویا کند و موجب آسایش و احساس امنیت شهروندان شود (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱-۱۲). از این‌رو شناخت و درک محیط اطراف انسان در شهر، در او احساس امنیت ایجاد می‌کند و انسان در شهر ایمن حس سرزندگی و تعلق خاطر می‌یابد (پورزرگر و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۴). شهر و پهنه‌های تشکیل‌دهنده آن به‌عنوان یک ارگانیزم زنده (تایمر^۱ و سیموار^۲، ۲۰۰۵) دربرگیرنده بستر زندگی، فعالیت و فراغت ساکنین می‌باشد که در طول تاریخ بر اساس نیاز شهروندان شکل گرفته و توسعه‌یافته است. شهر در گذشته تاریخی خود به پهنه‌های مختلفی به نام محله، تقسیم می‌شد. محله بخش قابل‌شناسایی از محدوده‌ای شهری و یا محدوده‌ای ترکیب‌شده از کاربری‌های تأمین‌کننده نیازهای ساکنین در ساختار شهر (کوان^۳، ۲۰۰۴: ۲۵۷) است که به‌واسطه روابط میان ساکنین آن ماهیت اجتماعی خود را شکل می‌دهد.

1- Timmer
2- Seymoar
3- Cowan

جمعیت شهر تهران در بین سال‌های (۱۳۱۰) تا (۱۳۸۵) از (۱۵۰ هزار نفر به حدود (۸) میلیون نفر رسیده است^۱. این توسعه روزافزون تهران و ازدیاد جمعیت آن، بافت تاریخی شهر را با محله‌های مختلف و ساختاری ارگانیک و قانونمند، دستخوش تغییرات بنیادینی می‌کند. مداخله کالبدی و سیاست‌گذاری نابجا در ساختار محله‌های تاریخی، آسیب‌های فراوانی را نه تنها بر ساکنین بومی یک محله، بلکه بر نظام قانونمند آن وارد کرده و موجب برهم‌خوردن تعادل در بافت شهری (پورزرگر و همکاران، ۱۳۹۹ (۲)) هم از نظر اجتماعی و همه از جنبه معماری و شهرسازی می‌شود؛ همچنین این امر تهران را به بزرگ‌ترین کلان‌شهر کشور بافاصله بسیار از شهرهای بعد از خود و منبع ثروت و جمعیت کشور می‌کند (مدنی‌پور، ۱۳۸۱: ۱۸۳).

متعادل نبودن نسبت اجتماعی در یک محله و به‌وجود آمدن بی‌ثباتی در آن باعث از بین رفتن همبستگی در روابط اجتماعی و فعالیت‌های روزمره شهروندان خواهد شد. از مهم‌ترین عوامل بی‌ثباتی در یک محله شهری، فقدان امنیت است که کلیه روابط اجتماعی و اقتصادی را در آن تحت‌الشعاع خود قرار خواهد داد و مانع بزرگی در راه رشد و توسعه و به‌تبع آن اهالی محله به شمار می‌رود. امنیت از مؤلفه‌های بسیار مهم در زندگی انسان معاصر به شمار می‌رود. با ایجاد امنیت در همه زمینه‌های مختلف توسعه و پایداری در پهنه شهری برقرار می‌شود. به‌طور قطع ناامنی در سطح شهر به‌صورت اتفاقی توزیع نمی‌شود و اصولاً فضاهای شهری که فاقد هویت و اصالت‌مندی در سطح شهر می‌باشند، مکان مناسبی برای وقوع ناامنی و جرم‌خیزی تلقی می‌شوند و در صورت عدم تأمین شرایط پیشگیری‌کننده اموال و جان شهروندان را تهدید خواهد کرد (خاکساری و عظیمی، ۱۳۹۷: ۳).

ساختار شکل‌گیری هسته تاریخی شهر تهران که در طول قرن‌ها انسجام‌یافته است، دارای سازمان فضایی کاملاً ارگانیک متشکل از محله‌ها به همراه بازار و ارگ شاهی است. هرندی یکی از محله‌های دارای قدمت تاریخی در شهر تهران محسوب می‌شود که در حال حاضر با توجه به تقسیم‌بندی شهرداری در منطقه (۱۲) واقع شده است (مهندسان مشاور باوند، ۱۳۸۶). این محله یکی از کانون‌های مهم سکونت در تهران قدیم به شمار می‌رفت.

بازتاب مداخله کالبدی بر شکل‌گیری بی‌سازمانی اجتماعی در پهنه تاریخی شهر تهران 29

با شروع توسعه و سپس نوسازی بافت فرسوده در شهر تهران، لطمات جبران‌ناپذیری به بافت تاریخی محله وارد شده است؛ به طوری که بالاترین آمار ثبت جرائم و بزهکاری در شهر تهران را دارا می‌باشد و به‌عنوان یکی از ناامن‌ترین محله‌ها در سطح شهر تهران شناخته می‌شود. نارسایی خدمات زیربنایی شهری و همچنین فرسودگی بافت موجب شده است تا ساکنین قبلی محله با مهاجرت درون‌شهری محله را ترک کرده و خانوارهای مهاجر و تک‌نفره که هیچ‌گونه تعلق خاطری به محله نداشته‌اند، جایگزین آن‌ها شوند. بدین واسطه ساختار اجتماعی محله دگرگون شده و در حال حاضر وضعیت نابسامانی گریبان‌گیر آن محله شده است.

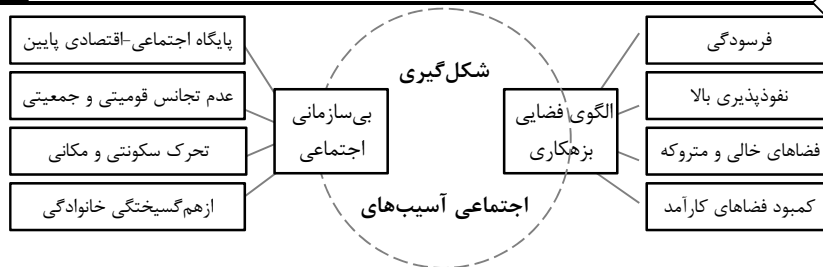
از همین رو این پژوهش به دنبال بررسی و شناخت آسیب‌های اجتماعی‌ای است که هم‌اکنون متوجه پهنه شهری محله هرنندی می‌باشد. مداخله‌های نابسامان در محله هرنندی این محله را در صدر جدول مناطق جرم‌خیز شهر تهران قرار داده است که مهم‌ترین شاخصه این نزول کیفیت در محله هرنندی فقدان هویت محله است که در ارزیابی این پژوهش به عوامل شکل‌دهنده آن خواهیم پرداخت.

پیشینه پژوهش

شهر مفهوم مدنی دارد؛ بنابراین تنها با دیدگاه سکونتی نمی‌توان به شهر نگریست، پهنه‌های شهری از جمله اجزاء مهم تشکیل‌دهنده شهر هستند و همواره دارای ماهیت فرارشته‌ای می‌باشند. با توجه به ماهیت تأثیرپذیری پهنه‌های شهری که دارای طیف همه‌جانبه می‌باشند، تنها با دیدگاه کالبدی نمی‌توان در یک پهنه شهری مداخله کرد و این امر نیازمند بررسی همه‌جانبه می‌باشد. فضای ناامن نیز دارای مفهوم و معنی خاص خود در شهر است. از جمله برخی مشخصات ویژه آن‌ها کارتن‌خوابی، تجمع معتادان و ولگردان، امکان انواع سرقت، فحشا و تکدی‌گری است که در حال حاضر محدوده محله هرنندی و پارک زندگی در مجاورت این محله، کانون هرگونه آسیب و مخاطرات اجتماعی در شهر تهران به شمار می‌رود.

کلاتری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل فضایی بزهکاری در بافت‌های ناکارآمد شهری، مورد مطالعه: محله هرنندی، منطقه (۱۲)» به توزیع تصادفی کانون‌های جرم‌خیزی در محله هرنندی اشاره دارند که علت آن افزایش شدت فرسودگی،

نمودپذیری بالا، وجود زمینه‌ای حالی و متروکه و همچنین کمبود یا نبود برخی از کاربری‌های موردنیاز شهروندان است که در شکل‌گیری الگوهای فضایی بزهکاری مؤثر بوده است. همچنین ارشد و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بی‌سازمانی اجتماعی و امکان شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه محله هرندی)»، بیان می‌دارند که ساختار محله هرندی با وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی مواجه است و این وضعیت، سبب بروز انواع آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد، تن‌فروشی، خریدوفروش موادمخدر و قمارهای دسته‌جمعی شده است. پروین و همکاران (۱۳۹۵) نیز در پژوهش «بی‌سازمانی اجتماعی و آسیب‌های پنهان شهری (مورد مطالعه: محله هرندی)»، بی‌سازمانی اجتماعی حاکم بر محله هرندی را زمینه شکل‌گیری انواع آسیب‌های پنهان و مسائل اجتماعی نظیر قماربازی معرفی می‌کنند. در پژوهش دیگری پروین و همکاران (۱۳۹۲) با عنوان «مهاجرت درون‌شهری و امکان شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه محله دروازه غار)»، تحرکات مکانی و تغییرات جمعیتی درون محله‌ای مانند محله هرندی را از عوامل اثرگذاری می‌دانند که علاوه بر اینکه از شکل‌گیری هویت محله‌ای جلوگیری می‌کنند، آسیب‌های اجتماعی متعددی مانند اعتیاد و قاچاق موادمخدر، خودکشی، فحشا و مرگ خیابانی را به دنبال دارند. همچنین کامیابی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود «سنجش درجه توسعه‌یافتگی بر کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه محله هرندی)»، به این مسئله اشاره دارند که محله هرندی از سرانه فضای سبز بالایی برخوردار می‌باشد؛ بنابراین به‌منظور رشد و توسعه محله و تزریق رونق اقتصادی می‌توان نسبت به ایجاد مکان‌های تفریحی برای بزرگسالان و شهرسازی برای کودکان در داخل فضاهای سبز آن بهره برد. پس از بررسی مطالعات صورت گرفته بر روی آسیب‌ها و معضلات اجتماعی محله هرندی می‌توان دو زمینه اثرگذار بر شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی در این محله را شناسایی کرد. الگوی فضایی بزهکاری با ریز عوامل خود به همراه بی‌سازمانی اجتماعی که امری در ارتباط با بدنه اجتماع ساکن محله است، موجب پیدایش آسیب‌های اجتماعی مختلف در محله هرندی شده‌اند. این ارتباطات در نمودار شماره (۱) ارائه شده است.



نمودار شماره (۱). فرآیندهای مؤثر بر شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی، منبع: تحلیل یافته‌های پژوهش.

حوزه دیگر پیشینه پژوهش، به مسئله فضای ناامن شهری اختصاص دارد که به‌منظور اهمیت این معضل در ساختار شهری و تأثیرگذاری آن بر سطوح مختلف شهر، در بسیاری از پژوهش‌ها مورد توجه محققین مربوطه قرار گرفته است. برای بررسی ارتباط آسیب‌های اجتماعی و فضاهای ناامن شهری، بخشی از مطالعات صورت گرفته در حوزه این قبیل فضاها که مرتبط با موضوع این پژوهش و بستر مورد مطالعه آن است در جدول شماره (۱) ارائه شده است.

جدول شماره (۱). پیشینه پژوهشی در حوزه فضای ناامن و بی‌دفاع شهری.

محققان	عنوان	موضوعات مورد اشاره
۱ محسنی، میکائیلی و طالب‌پور (۱۳۹۵)	تبیین جامعه‌شناختی رابطه بافت‌های فرسوده شهر تهران به علت ویژگی‌های خاص خود از و بین فضاهای بی‌دفاع شهری با نظر فعالیتی، نابسامانی کالبدی و با کاهش شرایط زیست-خشونت‌های شهری پذیری، مستعد جرم و خشونت هستند. بافت‌های فرسوده به (مورد مطالعه: شهر تهران)	دلیل عدم توجه و از بین رفتن حس تعلق، فقر فعالیتی، رهاشدگی، نبود متولی و عدم نظارت کافی تبدیل به فضاهای بی‌دفاع شهری شده‌اند.
۲ بخشنده، دریاباری و اخوان گوران شهرسازانه (۱۳۹۶)	الگوی بازدارندگی جرائم استفاده از معیارها و یا ابعاد هفت‌گانه تناسب و اعتبار الگوی شهری مبتنی بر اصول پیشنهادی «کاهش جرائم شهری از طریق رعایت شهرسازی و حذف فضاهای حذف فضاهای بی‌دفاع شهری»، مانند: (۱) متناسب بودن؛ (۲) بی‌دفاع شهری	اثربخشی؛ (۳) مشروعیت؛ (۴) پیوستگی و تداوم؛ (۵) انعطاف‌پذیری؛ (۶) قاعده‌مندی و شفافیت.
۳ تبریزی، قهرمانی و یاهک (۱۳۹۰)	فضاهای بی‌دفاع شهری و خشونت (مورد مطالعه: فضاهای برآمده، داشتن مرز و حدود مشخص و کم بودن ساختمان‌ها بی‌دفاع شهر تهران)	فضاهای بی‌دفاع شهری و عدم پیوند ارتباطی با فضاهای نمایان، وجود نقاط فرورفته و یا نیز از ویژگی‌های تفکیک‌کننده فضاهای دارای نزاع و درگیری از دیگر فضاها هستند. توالی و امتداد نیز از ویژگی‌های متمایزکننده فضاهای دارای مزاحمت از دیگر فضاها می‌باشند.

محققان	عنوان	موضوعات مورد اشاره
۴ زیاری، کلانتری (۱۳۹۷)	ارزیابی فضاهای بی‌دفاع شهری نامناسب بودن سطح محله از نظر وضعیت ایمنی فضاها، حضور فرهادی‌خواه و با استفاده از مدل Safety مردم در فضا (خلوتی بیش‌ازاندازه یا ازدحام) بیشترین تأثیر را	audit (مورد مطالعه: محله در دفاع کردن فضاهای محله دارد.
۵ فرهادی‌خواه و رجایی (۱۳۹۷)	تحلیل فضایی تأثیر فضاهای بی‌دفاع شهری نقش بسیار مهم و انکارناشدنی در وقوع جرم یا پیشگیری از جرم دارند. وقوع جرم سرقت در فضای محله	سرقت شهری (مورد مطالعه: رابطه مستقیمی با فضاهای بی‌دفاع دارد.
۶ ابراهیمی‌جم و احمدیان (۱۳۹۲)	علل شکل‌گیری فضاهای بی‌دفاع شهری در پایانه غرب عناصر فیزیکی، فقدان علائم، توجه‌نکردن به ساختار فضایی شهر تهران	مناصب، توجه‌نکردن به موانع دید، مسیرهای دورافتاده و نظارت طبیعی، توجه‌نکردن به نگهداری و بهداشت فضا.
۷ حکیمی، تیموری جعفری مهرآبادی (۱۳۹۴)	سنجش نگرش زنان فضاهای شهری کم‌نور، تاریک، دورافتاده، باریک، فضاهای و تحصیل‌کرده به فضاهای نیمه‌کاره و خلوت القاکننده ترس در زنان هستند و از طرفی بی‌دفاع شهری (مورد مطالعه: بین احساس ترس و سطح تحصیلات رابطه معکوس وجود دارد؛ یعنی افزایش تحصیلات سبب کاهش القاء ترس در بین دانشجویان دانشگاه تبریز)	زنان می‌شود.
۸ قلمبردزفولی و محمودی (۱۳۹۴)	تحلیل پراکنش فضاهای تعدد فضاهای بی‌دفاع شهری پتانسیل بالقوه‌ای برای گسترش و محمودی بی‌دفاع شهری با استفاده از آسیب‌های اجتماعی و بزهکاری‌ها ایجاد می‌کند.	GIS (مورد مطالعه: شهر جدید پردیس)

به بیان کلی تجربیات مطالعاتی پیشین در ارتباط با محله هرنندی و معضلات آن به آسیب‌پذیری محله هرنندی از وجوه مختلف اجتماعی و شهری اشاره دارد. این مسئله موجب شده تا این پهنه مهم شهری توسط پژوهشگران حوزه‌های مختلف اجتماعی و شهری مورد واکاوی قرار گیرد. اهمیت جلوگیری از توسعه فضاهای بی‌دفاع و اتخاذ تدابیر لازم در ارتباط با جلوگیری از توسعه آسیب‌های اجتماعی این بافت مهم شهری وجه غالب دامنه پژوهش‌های پیشین است. این پژوهش نیز در امتداد این مطالعات قرار داشته و سعی بر آن دارد تا با بهره‌گیری از این پیشینه پژوهشی و بررسی‌ها و کاوش‌های میدانی آسیب‌های اجتماعی متأثر از مداخلات کالبدی در محله هرنندی را واکاوی کند.

● فضای بی‌دفاع شهری¹

شهر مجموعه‌ای از فضاها و قلمروهای عمومی می‌باشد که به‌عنوان بستر فعالیت و رفتارهای فردی و اجتماعی شهروندان حدومرز مشخصی را ارائه می‌دهد. این قبیل فضاها در واقع کلیت یک شهر را به‌عنوان فضای عمومی و شهری تعیین کرده و به دنبال آن روابط اجتماعی را تنظیم می‌کند. در این میان برخی از این فضاها به دلیل عدم تجانس با نوع زندگی شهری سالم و ایمن، زمینه بروز رفتارهای ناهنجار در سطح شهر را ایجاد و امنیت شهر را در برخی از مناطق مختل می‌کنند. این قبیل فضاهای شهری جرم‌زا که به‌عنوان فضاهای بی‌دفاع شهری و اجتماعی معرفی می‌شوند، قابلیت بیشتری برای بروز جرم دارند. فضاهایی که کمترین نظارت اجتماعی در آن‌ها وجود دارد و به دلیل ویژگی‌های فیزیکی و موقعیت قرارگرفتن آن‌ها نسبت به سایر نقاط شهری قابلیت برای وقوع جرم را دارند. به کسی تعلق ندارند و کسی از آن‌ها نگهداری و یا مراقبت نمی‌کند (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۲). از نظر «راجر ترانسیک»² فضاهای بی‌دفاع شهری فضاهایی هستند که هیچ‌گونه اثر مثبتی در محیط اطراف و استفاده‌کنندگان ندارند و به‌طور ضعیفی تعریف شده‌اند. مرز و محدوده قابل‌اندازه‌گیری ندارند و میان عناصر شهر پیوستگی ایجاد نمی‌کنند. این ساختمان‌ها بقایای زمین‌های اطراف ساختمان‌های مرتفع، میدان‌های بدون استفاده، پارکینگ‌ها و زمین‌هایی است که در حاشیه راه‌ها وجود دارد و بدون حضور انسان رها شده‌اند و هیچ‌کس به حفظ آن‌ها اهمیت نمی‌دهد و به‌ندرت مورد استفاده قرار می‌گیرند (ترانسیک، ۱۹۸۴: ۲۴). «جیکوبز»³ نیز عقیده دارد که برخی از فضاهای شهری فرصتی برای خشونت باقی نمی‌گذارند، اما برخی دیگر این‌گونه نیستند و فرصت‌های خشونت‌زایی را فراهم می‌سازند (جیکوبز، ۱۳۸۶: ۳۵) که همان فضاهای بی‌دفاع یا ناامن هستند؛ بنابراین این فضاها به شکل کلی زمینه را برای بروز خشونت و رفتارهای ضداجتماعی فراهم کرده و به فعالیت‌های مجرمانه و رفتارهای خشونت‌آمیز اجازه وقوع می‌دهند و محیطی مناسب و مساعد برای هنجارشکنی هستند

1- Defenseless Space Urban

2- Roger Trancik

3- Jane Jakobs

(میکائیلی، ۱۳۹۵: ۹۱). فضاهای بی‌دفاع عموماً دارای کارکرد خاصی هستند که از نظر فرم‌های اجتماعی به درجه‌های گوناگون نامطلوب تلقی می‌شوند که از ریختن زباله تا استفاده از مواد مخدر، سرقت، تجاوز به عنف و ... را دربر می‌گیرند؛ بنابراین اعمال انجام‌شده را می‌توان بر روی طیفی که یک‌طرف آن کج‌روی شدید و در طرف دیگر کج‌روی خفیف قرار دارد، طبقه‌بندی کرد که بین این دو قطب بر اساس ملاک‌های متنوعی مانند فرم، خصلت‌های کالبدی، مسئله نور، موقعیت قرارگیری، بدون کارکرد بدون فضاها، عدم ارتباط بصری، عدم ارتباط بین فرم و کارکرد، نداشتن متولی، کنترل ضعیف اجتماع، انواع مختلفی از فضاهای بی‌دفاع قابل‌شناسایی است (پودراتچی، ۱۳۷۳: ۱۳۱). در جدول شماره (۲) برخی از ویژگی‌های فضاهای بی‌دفاع و ناامن شهری از جنبه‌های فیزیکی و اجتماعی ارائه شده است.

جدول شماره (۲). برخی از ویژگی‌های فضاهای بی‌دفاع و ناامن.

ویژگی‌های فیزیکی	ویژگی‌های اجتماعی
● کمبود و فقدان نور و	● عدم حضور یا استفاده ● خلوتی
● ساختمان‌های مخروبه	● شلوغی
● رؤیت بصری محدودشده	● مستمر
● فرصت‌های نظارت و	● عدم حضور مأمور یا ● ازدحام
● کنترل محدود	● مسئول
● بی‌نظمی فیزیکی	● خالی بودن از حضور
● کنج و گوشه	● کاهش قابلیت‌های انسان
● پیچ‌وخم	● کنترول و نظارت از ● بی‌نظمی فعالیتی
● مجاورت با فضاهای نمایان	● کم بودن ساختمان
● تراکم ساختمانی	● سوی مردم
● نداشتن مرز و محدوده ● توالی و امتداد	● کمی ارتباط مردم با
● مشخص	● فضا و نبودن این
● نقاط فرورفته و برآمده	● ارتباط

منبع: تبریزی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۶۱.

● بی‌سازمانی اجتماعی

بی‌سازمانی اجتماعی به‌مثابه یکی از مهم‌ترین مسائل شهرنشینی، از دغدغه‌های نگاه اجتماعی به سازمان شهر است. بی‌سازمانی اجتماعی حاکم بر محله هرندی زمینه را برای شکل‌گیری انواع آسیب‌ها و مسائل اجتماعی فراهم کرده است (پروین و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۱). پیش‌فرض رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی این است که ساختار بی‌سازمان یک محله شهری می‌تواند تعیین‌کننده وجود انواع انحرافات و مسائل اجتماعی در این

بازتاب مداخله کالبدی بر شکل‌گیری بی‌سازمانی اجتماعی در پهنه تاریخی شهر تهران 35
محلّه‌ها باشد (ارشد و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۶). این بی‌نظمی در هر جنبه از محیط فیزیکی و اجتماعی برای ناظر نشان‌دهنده فقدان کنترل بر محیط و فقدان توجه به ارزش‌ها و خواسته‌های دیگرانی است که در فضا سهیم هستند (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۳۲). در این میان می‌توان صنعتی‌شدن، شهری‌شدن و دیگر تغییرات اجتماعی در جامعه مدرن را به‌عنوان عوامل بی‌سازمانی اجتماعی در نظر گرفت (اکرز^۱ و ساز^۲، ۲۰۰۹: ۱۷۸). مفهوم بی‌سازمانی اجتماعی، به معنای کاهش تأثیر قواعد اجتماعی موجود بر رفتار اعضاء گروه است. این کاهش ممکن است از شکستن برخی قواعد تا فرسودگی عمومی همه نهادها باشد (توماس^۳ و زنانیکی^۴، ۱۹۹۴). ساختار بی‌سازمان یک محله شهری می‌تواند تبیین‌کننده وجود جرم در این محله‌ها باشد. محله‌هایی که وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی دارند بیشتر دارای سه ویژگی هستند؛ جمعیت ناهمگون، تحرک جمعیت بالا و تعلق اکثر ساکنین آن‌ها به پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین (پروین و همکاران، ۱۳۹۵).

روش پژوهش

پهنه‌های تاریخی شهر تهران همواره به دلیل اهمیتی که در هویت تاریخی این شهر دارند، موردتوجه بوده و مشکلات آن دغدغه بسیاری از پژوهشگران این حوزه است. از این‌رو مسئله اصلی این پژوهش، بررسی فضای ناامن در شهر و واکاوی نقش مداخلات کالبدی در بروز آسیب‌های اجتماعی در پهنه‌های تاریخی شهر است. این پژوهش کاربردی بوده و با انتخاب مورد مطالعه محله تاریخی هرنندی که به‌عنوان یکی از کانون‌های بی‌سازمانی اجتماعی و آسیب‌های کالبدی در شهر تهران، مطرح است، به بررسی تأثیر تغییرات کالبدی و اجتماعی دهه‌های اخیر در شکل‌گیری نابسامانی این محله می‌پردازد و با بهره‌گیری از ابزار مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی، مفاهیم مرتبط با پژوهش نظیر بی‌سازمانی اجتماعی و فضای بی‌دفاع شهری در محدوده انتخابی پژوهش (محله هرنندی) را مورد مطالعه قرار داده و بررسی می‌کند.

1- Akers
2- Christine
3- Thomas
4- Zenaniecki

در ادامه برای پاسخگویی به اهداف پژوهش، با مشاهده میدانی و به صورت غیرمداخله‌ای به بررسی وضع موجود محله هرنندی و بازکرد مفاهیم مبانی نظری پژوهش در این پهنه تاریخی شهر تهران می‌پردازد؛ بنابراین با اتکا بر روش توصیفی و تحلیلی، نتایج حاصل از مطالعات و مشاهدات، ارزیابی شده و از طریق تحلیل کیفی، مسئله ناامنی و فضای بی‌دفاع در محله هرنندی در سه حوزه معماری، شهرسازی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت این پژوهش با بازشناسی معضلات و مسائل محله هرنندی، راهکارها و پیشنهادهایی در راستای ارتقاء کیفی زیست محله در ابعاد مختلف ارائه می‌دهد.

قلمرو پژوهش

شهر تهران بر اساس ضوابط و مقررات شهرداری به (۲۲) منطقه و (۱۲۲) ناحیه شهری تقسیم شده است و تجریش و ری را در بر گرفته است (حبیب و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۸۴). در میان مناطق تهران، منطقه (۱۲)، دارای پیشینه تاریخی بسیار غنی می‌باشد و دربرگیرنده هسته اصلی تهران از عهد شاه‌طهماسب است (کریمان، ۱۳۵۵: ۱۳۳). این محدوده دارای بیشترین آثار تاریخی در شهر تهران و دربرگیرنده مجموعه بازار تهران (هسته تاریخی شهر نیز محسوب می‌شود) می‌باشد (شکل شماره ۲ و ۳).

(۷) درصد از سطح منطقه داخل باروی اول با قدمت بیش از (۴۰۰) سال و (۷۳) درصد از بافت بیش از (۲۰۰) سال قدمت دارد. بیش از (۳۴) درصد محدوده منطقه از گستره‌ها و پهنه‌های شاخص و ارزشمند تشکیل شده است. با این وجود پهنه‌های ارزشمند، بیش از یک سوم سطح منطقه فرسوده محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، مرکز تاریخی تهران در معرض خطر زوال و مخروبیگی روزافزون قرار دارد (مهندسان مشاور باوند، ۱۳۸۶: ۵). یکی از قدیمی‌ترین محله‌های شهر تهران که در ارتباط با دروازه جنوبی شهر تهران عمل کرده است، محله دروازه غار (هرندی) می‌باشد که اکنون در منطقه (۱۲) شهرداری تهران قرار گرفته است (شکل شماره ۵). این محدوده، کانون تاریخی کلان‌شهر تهران است که با میدان شوش به‌عنوان یک کانون مهم تاریخی و از قدیمی‌ترین میدان‌های شهر تهران در ارتباط است. این میدان از دیرباز به‌عنوان بارانداز جنوبی ورود به شهر تهران بوده و در حال حاضر یکی از محورهای اصلی در شهر قلمداد

بازتاب مداخله کالبدی بر شکل‌گیری بی‌سازمانی اجتماعی در پهنه تاریخی شهر تهران 37
 می‌شود. محله هرنندی با سایر محله‌های هسته تاریخی تهران هم‌جوار بوده و با
 محورهای مهم آن در ارتباط است (جدول شماره ۳).

جدول شماره (۳). هم‌جواری‌ها و محدوده‌های محله هرنندی. منبع: یافته‌های پژوهش.

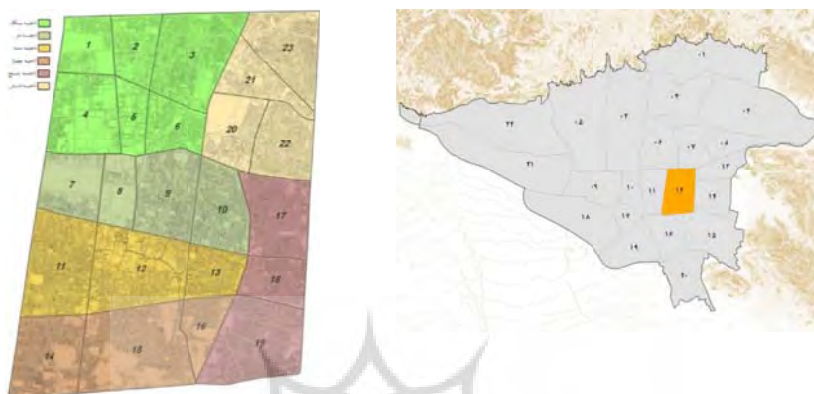
محلّه‌ها هم‌جوار	محدوده جغرافیایی	ضلع
عودلاجان	خیابان مولوی	شمال
شوش	خیابان شوش	جنوب
سیروس	خیابان صاحب جمع	شرق
خانی‌آباد	خیابان خیام	غرب

منبع: یافته‌های پژوهش.

پهنه مسکونی محله هرنندی در گذشته با تراکم بالای خانه‌های مسکونی، دارای ساختار قانونمند و پیچیده‌ای بود که با معابر باریک و پیچ‌درپیچ، دهانه بازار بزرگ شهر تهران را به دروازه جنوبی شهر یعنی میدان شوش مرتبط می‌ساخت. حدفاصل این محور با اهمیت و تاریخی شهر تهران عملکردهای بی‌شماری از قبیل (مسجد، تکیه، قهوه‌خانه، دکان‌های کوچک، زورخانه و میدان‌چه‌های باز و واحدهای مسکونی) وجود داشت که ساکنین محله هرنندی (دروازه غار) را به‌صورت یک محله خودکفا، پشتیبانی می‌کرد. عناصر داخلی محله، چندین بازارچه، گذر معروف و مراکز محله‌ای بوده که برخی هنوز قابل تشخیص‌اند (باوند، ۱۳۸۶: ۱۱).

قدمت این منطقه شهر تهران و همچنین وجود بازار بزرگ و تراکم بیش از انتظار که ارمغان توسعه شتابان تجددگرایی شهر تهران در این پهنه تاریخی است، فرسودگی و ناکارآمدی این بافت کهن را به دنبال داشته و در ادامه هویت تاریخی محله هرنندی را مخدوش کرده است. به‌طوری‌که عامل اصلی مهاجرت درون‌شهری، افراد بومی این محله که پیشینه تاریخی و اجتماعی این پهنه شهری را تشکیل می‌دادند را هموار کرده و جایگزینی گروه‌های مهاجری که هیچ‌گونه تعلق خاطری به پیشینه تاریخی این محله را نداشتند، موجب شده است. گروه‌های مهاجر بیشتر به‌صورت انفرادی و تک‌نفره در محله هرنندی سکنی گزیدند و به دلیل فقر و تنگدستی بیش‌ازحد ساکنین فعلی، تمایل به سمت بزهکاری در این محله شدت گرفته است؛ به شکلی که بیشترین آمار خریدوفروش موادمخدر، سرقت و فحشا در این محله صورت می‌پذیرد. توجه‌نکردن به روابط و ساختار کالبدی محله از یک‌طرف و در نظر نگرفتن هویت محله‌ای و حفظ

عوامل وابستگی و تعلق خاطر لطمه بزرگی به تعاملات اجتماعی در سطح شهر تهران وارد کرده است. از همین رو این محله با توجه به دارا بودن یک بافت مسکونی فرسوده پذیرای تازه واردهای بدون سرپناه به شهر تهران می باشد.



شکل شماره (۲). موقعیت منطقه (۱۲) در شهر تهران.^۱ شکل شماره (۳). نواحی منطقه (۱۲) شهرداری تهران.^۲



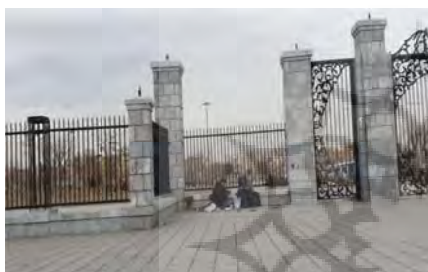
شکل شماره (۴). محدوده محله هرندی.

1- منبع: <https://www.tehran.ir>

2- منبع: طرح تفصیلی منطقه، (۱۳۸۵)، ص: ۱۲.

بازتاب مداخله کالبدی بر شکل‌گیری بی‌سازمانی اجتماعی در پهنه تاریخی شهر تهران 39

◇ ارکان‌های دی‌ریط با همکاری شهرداری برای بیرون رفتن از بحران‌های کالبدی و اجتماعی به وجود آمده در محله هرنندی که کلان‌شهر تهران را تهدید می‌کرد، راهکار تخریب توده فرسوده مسکونی محله و تبدیل آن به فضای سبز را در نظر گرفتند. در ادامه، بافت مسکونی محله هرنندی به فضای سبز تغییر عملکرد داده و مهاجرت درون‌شهری ساکنین بومی و جایگزینی گروه‌های مهاجر یک‌نفره به این پهنه شهری، هویت تاریخی محله هرنندی را به‌دست فراموشی سپرده و درنهایت مهلک‌ترین ضربه بر کالبد محله هرنندی، خلق فضای بی‌دفاع و ناامن شهری در این پهنه تاریخی بود که تبدیل به محل اسکان معتادان بی‌خانمان شد. در شکل‌های (۵ تا ۱۰)، نمونه‌های از بی‌سازمانی اجتماعی و فضای ناامن محله هرنندی آمده است:



شکل شماره (۶). فضای سبز گسترده محله.



شکل شماره (۵). دروازه غار.



شکل شماره (۸). دست‌فروشی و مشاغل کاذب.



شکل شماره (۷). فرسودگی و آسیب‌های اجتماعی محله.



شکل شماره (۹). آسیب‌های اجتماعی محله. شکل شماره (۱۰). آسیب‌های اجتماعی محله.

یافته‌های پژوهش

شهرهای تاریخی که متشکل از پهنه‌های مختلف و درهم‌تنیده بودند در طول قرن‌ها با برقرار کردن رابطه میان نیاز شهروندان و فضای شهری نه تنها بر روابط اجتماعی، بلکه بر تعاملات اقتصادی و سیاسی نیز تأثیر گذاشتند (پورزرگر و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۱). در چنین بستری، بخش عمده شکل‌گیری شهر نتیجه یک فرآیند تصمیم‌گیری و طراحی هماهنگ و از پیش حساب‌شده نیست؛ بلکه انبوهی از کنش‌ها و واکنش‌های گوناگون و برآیند نیروهای مختلف است که شکل شهرها را پدید می‌آورد (بحرینی، ۱۳۸۰: ۴۷). این نظام عملکردی برای قرون متمادی در شهر برقرار بوده و توازن موجود در آن را می‌توان در محله‌های تاریخی مشاهده کرد. در عصر حاضر، افزایش جمعیت و در پی آن توسعه شهرنشینی، رشد بی‌رویه و شتاب‌زده شهر تهران را به دنبال داشت و متعاقب آن فقدان برنامه‌ریزی متقن و همچنین نادیده‌گرفتن قواعد و قوانین حاکم بر ساختار پهنه تاریخی شهر، گذشته از ایجاد بحران در کلان‌شهر تهران، آسیب‌های اجتماعی بی‌شماری را بر سطوح محله‌های تهران وارد کرده است. تجدیدگرایی و ایجاد شبکه معابر و بزرگراه‌ها به خلق شکاف عمیق در شهر، مابین مدرن و سنت انجامید و ایجاد تفاوت طبقاتی در اجتماع شهری با جدائی بالای شهر از پائین‌شهر و از بین بردن تمامی عوامل شکل‌دهنده فرم شهر که به فرهنگ، عادات و رسوم وابستگی مطلق داشت از عوامل مهمی بود که وقوع انقلاب اسلامی را تسریع کرد (جدول شماره ۴).

مدیران ارگان‌های ذی‌ربط شهری با تجمیع سه بوستان اصلی محله هرنندی (بهاران، خواجوی کرمانی و حقانی) و احداث بوستان زندگی که (۲۴) هکتار مساحت دارد (شکل

دورهم جمع کردند. مطابق با نظرسنجی‌های متفاوت، هیچ‌یک از معتادان محله هرندی ساکن و بومی این محله نیستند و از سایر اماکن مختلف تهران و شهرستان‌ها، تنها به دلیل در دسترس بودن و رونق خریدوفروش موادمخدر در این مکان سکنی می‌گزینند. این روش رهاسازی فضا، در این پهنه شهری به‌وضوح بر لایه‌های هم‌جوار خود تأثیر گذاشته است و در حال حاضر پهنه‌های هم‌جوار با بوستان زندگی در محله هرندی با مهاجرت درون‌شهری ساکنین بومی و ورود مهاجرینی روبه‌رو است که به‌صورت تک‌نفره و به‌ناچار در این منطقه سکنی گزیده‌اند.

از این‌رو جایگزینی فضای سبز در راستای پاسخگویی به فرسودگی بافت و ناهنجاری‌های محله هرندی، استدلال منطقی در این خصوص به شمار نمی‌رفت، چون با خلق فضای بی‌دفاع شهری و بی‌سازمانی اجتماعی درصد آمار آسیب‌ها و جرائم اجتماعی از قبیل خریدوفروش و استعمال موادمخدر، سرقت و فحشا به‌شدت در این پهنه شهری افزایش یافته است. توجه‌نکردن به هویت تاریخی و ساختار اجتماعی-فرهنگی محله هرندی و بسنده کردن به راهکارهای سریع و شتابان معماری و شهرسازی، سرانجام یکی از محله‌های تاریخی تهران که روزگاری نه‌چندان دور از مهم‌ترین کانون‌های سکونت در شهر تهران به شمار می‌رفت را، تغییر هویت داده و تبدیل به کانون آسیب‌های اجتماعی کرده است.

مهاجرت انواع مختلفی دارد که صاحب‌نظران در خصوص دسته‌بندی آن‌ها به‌صورت جهانی نظرات مختلفی ارائه کرده‌اند. در میان انواع مهاجرت، بدترین نوعی که به ساختار یک شهر لطمه‌های جبران‌ناپذیر وارد می‌کند، مهاجرت درون‌شهری است. این پدیده محصول مدرنیسم در شهرهای درحال توسعه می‌باشد که زوال محله‌های تاریخی در شهر تهران را به ارمغان آورده است و نمونه بارز آن در شهر تهران محله هرندی (دروازه غار) می‌باشد. آثار مخرب مهاجرت درون‌شهری در کالبد محله موجب ایجاد نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و مخدوش کردن هویت تاریخی محله می‌شود. اخیراً در میان ساکنین بومی هسته تاریخی شهر تهران میزان مهاجرت درون‌شهری بسیار افزایش یافته است. یکی از کانون‌های اصلی مهاجرت افراد بومی، محله تاریخی هرندی است که با نقل مکان و مهاجرت درون‌شهری ساکنین بومی و مداخله ارگان‌های ذی‌ربط برای ارتقاء

کیفیت محله به‌طور کلی تغییر هویت داده است. تحلیل جمعیتی محله هرندی در جدول شماره (۵) آمده است.

جدول شماره (۴). تقابل بافت تاریخی و جدید شهر تهران از منظر حوزه‌های مختلف.

حوزه	بافت تاریخی	بافت جدید
کالبدی	● محدود و دارای حدود مرز معین	● دارای توانایی توسعه
	● دسترسی ارگانیک با نفوذپذیری پایین	● شبکه شطرنجی و هندسی خیابان‌کشی
	● ناتوان در ارائه خدمات زیربنایی	● دارای امکانات و خدمات زیربنایی شهری
	● تغییرات در نظام کاربری	● کاربری نظام‌مند و متقن
اجتماعی	● عدم دسترسی سواره	● سهولت در دسترسی سواره
	● رهاسازی ابنیه فرسوده و ناکارآمد	● امکان نوسازی و تغییرات کالبدی
	● توسعه فرسودگی در پهنه	● فاقد فرسودگی
	● فقدان کنترل امنیت	● کنترل نظام‌مند جمعیت
اجتماعی	● سرپیچی ساکنین از قوانین شهری	● تقابل ساکنین به ساختار شهرنشینی
	● ناهمگنی ساکنین از لحاظ طبقه اجتماعی	● هماهنگی ساکنین از لحاظ طبقه اجتماعی
	● درصد بالای سابقه‌دار بودن ساکنین	● درصد پایین سابقه‌داری ساکنین
	● تحرک جمعیتی ساکنین محله	● دشواری در جابه‌جایی
اقتصادی	● فقدان تعلق خاطر ساکنین به محله	● دلبستگی ساکنین به محل سکونت
	● سبک زندگی سنتی	● سبک زندگی مدرن
	● عدم کنترل و تأمین امنیت در محله	● کنترل دقیق و امنیت در پهنه‌ها
	● توان اقتصادی پایین ساکنین	● برخورداری ساکنین از توان اقتصادی بالا
اقتصادی	● امکان کسب درآمد از طرق غیرقانونی (قاچاق‌فروشی)	● کنترل مراکز تجاری بر نحوه عملکرد طبقه‌بندی‌شده از نظر اقتصادی
	● اجاره مکان خواب ارزان قیمت	● عدم امکان تجمع‌ها برای دست‌فروشی
	● دست‌فروشی و کسب درآمد از فروش اموال	● عدم امکان فعالیت‌های غیرقانونی
	● سرقتی	● عدم امکان حضور و تجمع معنادان در یک مکان
فرهنگی	● قماربازی در ملاعام	
	● اجاره مکان برای استعمال موادمخدر	
	● عدم تجانس قومیت‌ها با یکدیگر	● یکدستی ساکنین از نظر قومیت
	● عادات و رسوم متفاوت ساکنین	● هماهنگی در رفتار و عادات ساکنین
فرهنگی	● تفاوت فاحش طبقه فرهنگی ساکنین	● تعادل ساکنین از نظر فرهنگی
	● درصد بالای بی‌سوادی ساکنین	● میزان سواد بالای ساکنین
	● افزایش تعداد سکونت خانوارهای یک‌نفره	● سکونت خانواده‌های متعادل
	● نامتعادل بودن مساحت فضای سبز نسبت به توده بنا	● تعادل مساحت فضای سبز به توده بنا
● تولید ناهنجاری و سرپیچی از قوانین	● رعایت قوانین	● واپستگی و اتحاد اهالی به یکدیگر به دلیل عدم اتحاد و واپستگی اهالی به یکدیگر به دلیل

منبع: یافته‌های پژوهش.

بازتاب مداخله کالبدی بر شکل‌گیری بی‌سازمانی اجتماعی در پهنه تاریخی شهر تهران
 جدول شماره (۵). تحلیل جمعیت محله هرنندی بر اساس جمعیت، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵.

محل	جمعیت کل	جمعیت مردان	درصد جمعیت مردان	جمعیت زنان	درصد جمعیت زنان	نسبت جنسی
هرندی	۲۲۷۲۰	۱۱۹۳۰	۵۲،۵۱	۱۰۷۹۰	۴۷،۴۴۹	۹۰،۴۴
کل منطقه	۲۳۹۶۱	۱۲۱۳۷۹	۵۰،۶۶	۱۱۸۲۳۲	۴۹،۴۳	۹۷،۰۴

منبع: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵.



شکل شماره (۱۱). فضاهای سبز گسترده در محدوده محله هرنندی^۱.

در حال حاضر به دلیل وجود فضاهای باز و بدون دفاع در محدوده محله هرنندی و ایجاد وضعیت بی‌سازمانی اجتماعی و تحرک سکونت‌ی و استقرار خانواده تک‌نفره در فضای باز، این محله کانون آسیب‌های اجتماعی متعددی نظیر اعتیاد، قاچاق مواد مخدر و فحشا شده است. آسیب‌های اجتماعی که سرمنشأ آن فقر می‌باشد و حلقه اتصال ساکنین این محله را تشکیل می‌دهد، تنها به فروش و استعمال مواد مخدر از هر نوع ختم نمی‌شود و انواع مختلف بزهکاری از جمله (سرقت، تن‌فروشی، زندگی خیابانی، فروش نوزاد و ...) را به دنبال دارد و در نهایت بحران در حیات شهری تهران را با ایجاد موج ناامنی اجتماعی تولید می‌کند. ویژگی‌های آماری وجوه مختلف محله هرنندی در جدول شماره (۶-۸) برای تحلیل و نتیجه‌گیری از آن ارائه شده است:

جدول شماره (۶). ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی محله هرندی.

درصد چرم (درصد)	۲۰
درصد فتر (درصد)	۲۰
تراکم خانوار در واحد مسکونی (درصد)	۰,۶۶
نسبت جمعیت زیر ۱۵ سال (درصد)	۲۴,۶۲
نسبت جمعیت سالخورده (درصد)	۶,۹۵
نسبت جمعیت معلول (درصد)	۱,۴۶
درصد زنان سرپرست خانوار (درصد)	۱,۱۸
نسبت باسوادی (درصد)	۰,۷۸
تراکم جمعیت (نفر در هکتار)	۱۱,۰۳
نسبت جنسی	۹۰,۴۴
سهام مساحت خدمات اجتماعی (درصد)	۰,۷۵
سهام مساحت مسکونی (درصد)	۵۸,۰۲۸

منبع: بلوک آماری، (۱۳۹۵).

جدول شماره (۷). ویژگی‌های اقتصادی محله هرندی.

نسبت وابستگی (درصد)	۰,۴۴۲
مساحت انبار (درصد)	۶,۶۶
نسبت بانک (درصد)	۰,۰۶۲
نسبت آژانس مسافرتی (درصد)	۰
نسبت دفاتر بیمه و شرکت‌ها (درصد)	۰,۰۱۳
نرخ بیکاری (درصد)	۳,۲
سهام مساحت تأسیسات و تجهیزات (درصد)	۰,۸
سهام مساحت صنعتی-کارگاهی (درصد)	۰,۸۶
سهام مساحت تجاری (درصد)	۶,۵

منبع: بلوک آماری (۱۳۹۵).

جدول شماره (۸). ویژگی‌های کالبدی-زیست محیطی محله هرندی.

گره ترافیکی	۲
چاه‌های جذبی	۲۷۰
قنات بدون آب	۳
زهکشی	۳
دسترسی به اینترنت	۲۰
دسترسی به اورژانس	۷۰
تعداد پمپ‌بنزین	۳
آلودگی آب	۱
آلودگی هوا	۰
نسبت مراکز درمانی و داروخانه به هر (۵) هزار نفر	۰,۰۱۳
مساحت بافت نفوذناپذیر	۳,۲
سرانه فضای سبز	۰,۸
درصد مساحت بافت فرسوده	۰,۸۶
سهام مساحت پارکینگ	۶,۵

منبع: بلوک آماری (۱۳۹۵).

اداره‌های مربوط به تأمین امنیت از جمله پلیس، تأکید کرده‌اند که تأمین امنیت مکان پررونق برای آن‌ها بسیار راحت‌تر از مکان خالی از همان نوع است (صالحی،

۱۱۸۷: ۱۱۱-۱۱۱)؛ بنابراین یکی از وظایف و کارکردهای اصلی محیط‌های شهری ایجاد و حفظ حس امنیت در میان شهروندان است؛ امنیتی که قاعداً با کمک تعاملات اجتماعی افزایش می‌یابد. اماکن و محیط‌های شهری بیش از آنکه فقط جنبه فیزیکی داشته باشند، پایگاهی برای شکل‌گیری تعاملات اجتماعی هستند (نیومن^۱، ۱۹۷۲). از همین رو می‌توان بیان کرد که ناامنی و بی‌سازمانی اجتماعی در سطح محله هرندی به‌صورت اتفاقی شکل نگرفته است و اصولاً وقتی مکان‌ها از هویت تاریخی خود دور شوند و به‌صورت فضاهای بی‌دفاع به درون حریم محله رسوخ کنند؛ در عمل زمینه برای وقوع ناامنی و بی‌سازمانی اجتماعی مهیا می‌شود. بدون شک وجود ناامنی و بی‌سازمانی اجتماعی در یک پهنه شهری، واکنش‌های روان‌شناختی و رفتاری ساکنین و اهالی آن پهنه شهری را به دنبال خواهد داشت. از مهم‌ترین تأثیرات وجود یک فضای بدون دفاع و ناامن در یک محله، عدم اعتماد ساکنین به یکدیگر، دوری جستن از حضور ساکنین در جمع، انزوای طلبی و عدم مشارکت در رفتارهای جمعی و درنهایت عدم تمایل به زندگی جمعی و تعاملات اجتماعی را برای ساکنین به ارمغان خواهد آورد.

در حال حاضر محدوده پارک زندگی که هیچ‌گونه حریم تعریف‌شده و مشخص با جداره‌های محله هرندی ندارد و محل اتراق کسانی است که هزینه اجاره یک اتاق در محله را ندارند؛ بنابراین با توجه به نامشخص بودن حریم و لبه‌های محله هرندی با پهنه‌های هم‌جوار خود، امکان هرگونه بی‌سازمانی اجتماعی از قبیل تجمع معتادان و بیتوته آن‌ها در حریم هم‌جوار محله و فضاهای متروکه درون محله به دلیل وجود بستر مناسب و نداشتن متولی میسر می‌باشد. با توجه به تراکم جمعیت بیش‌ازحد معتادان و افراد ولگرد در یک نقطه شهر امکان هرگونه بزه و جرم مهیا می‌باشد. به‌صورتی که در حال حاضر محله هرندی در صدر اماکن پرخطر شهر تهران قرار گرفته است. این تخریب و تغییر کاربری در ضلع جنوبی محله هرندی، عملاً یک فضای ناامن که هیچ‌گونه حس مالکیتی از طرف اهالی نسبت به آن احساس نمی‌شود، در محدوده محله به وجود آورده است. با ایجاد یک فضای بی‌دفاع ناامن از نظر حفاظتی در کنار پهنه مسکونی عملاً بستر مناسبی برای شکل‌گیری ناهنجاری‌های مختلف و بی‌سازمانی اجتماعی در این پهنه مسکونی شکل‌گرفته و آثار مخرب آن نه‌تنها بر ساکنین بومی محله تأثیر مستقیم

گذاشته است؛ بلکه تأثیر آن بر سطح شهر تهران کاملاً مشهود می‌باشد. از طرفی نحوه اتصال فضای سبز پارک زندگی به جداره‌های واحدهای مسکونی بدون حفظ حریم لازم صورت گرفته است. نزدیک بودن محله هرندی به محدوده بازار بزرگ، واحدهای مسکونی محله را تبدیل به انبارها و خوابگاه‌های شبانه کارگران مجرد کرده است؛ همچنین با توجه به نزدیکی محله هرندی به میدان شوش، راه‌آهن و پایانه جنوب به‌عنوان ورودی‌های اصلی شهر تهران، روزانه جمعیت زیادی که در جستجوی کار می‌باشند، پس از ورود به شهر تهران در این محله اتراق می‌گزینند.

از سوی دیگر قدمت ابنیه مختلف این محدوده تاریخی و تراکم جمعیت در آن به دلیل نزدیکی محله هرندی به بازار بزرگ تهران، فرسودگی زودرس را در ابنیه این محدوده به وجود آورده است و به دلیل فرسودگی مفرط از طرف سازمان‌های ذی‌ربط مداخله‌های متفاوت کالبدی در آن صورت پذیرفته است. واحدهای مسکونی در این محله با پلان‌هایی که دارای حیاط مرکزی می‌باشند و اتاق‌های مشرف به حیاط مرکزی خانواده‌های یک‌نفره مهاجر به شهر تهران را در خود جای می‌دهند. جداره‌های واحدهای مسکونی که با معابر پرپیچ‌وخم و باریک محله هم‌جوار می‌باشند، تبدیل به واحدهای صنفی مختلفی شده‌اند که به دلیل تراکم جمعیت انواع خدمات مختلف را به ساکنین محله ارائه می‌کنند.

امروزه محله هرندی، تصویر بسیار زشت، تلخ و منحصر به فردی از مسئله مهاجرت درون‌شهری و تباهی زندگی و حیات شهری را در یک نقطه از شهر تهران به نمایش گذاشته است. همانند محله هرندی و در مقیاس کوچک‌تر مناطق مختلفی در شهر تهران وجود دارد که دارای بافت فرسوده قابل بررسی می‌باشند. در تمامی پهنه‌های دارای معضل و مشکل بی‌سازمانی اجتماعی همانند محله هرندی یک مسئله مشترک وجود دارد و آن، مهاجرت درون‌شهری و جایگزینی ساکنین جدیدی است که از لحاظ جمعیتی ناهمگون با بستر محله می‌باشند؛ همچنین دارای سطح درآمد ناکافی و آگاهی اجتماعی پایین‌تر هستند و ساکنین جدید هیچ‌گونه تعلق خاطر نسبت به محل سکونت خود ندارند. بسیاری از مداخلات کالبدی در این قبیل بافت‌ها معمولاً یک قسمت از محله را به صورت جزیره‌ای، مورد عملیات اجرایی قرار داده و به قسمت‌های دیگر محله توجهی ندارند.

کالبدی و اجتماعی محله به شرح جدول شماره (۹) می‌باشد:

جدول شماره (۹). معضلات کالبدی و اجتماعی محله هرنندی.

اجتماعی	کالبدی
<ul style="list-style-type: none"> ● پایین بودن سطح امنیت در محله ● بالا بودن میزان جرائم در محله ● پایین بودن سطح مالی ساکنین ● بالا بودن میزان بیکاری ● بالا بودن میزان نسبت مستأجران به مالکین ● پایین بودن سطح سواد در محله ● سطح پایین درآمد اهالی محله ● بالا بودن میزان درصد بیماری در بین اهالی محله 	<ul style="list-style-type: none"> ● نارسایی زیرساخت‌های شهری (شبکه تأسیساتی) ● ناپایداری ابنیه در بافت محله ● نفوذناپذیری و فقدان شبکه دسترسی ● چند عملکردی بودن ابنیه ● وجود ابنیه مخروبه ● ناهماهنگی ابنیه در بافت از نظر میزان تراکم و اصلاح معابر ● آلودگی محیطی و پایین بودن سطح بهداشت در محیط محله

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتیجه‌گیری

پهنه تاریخی شهر تهران متشکل از محله‌هایی است که یکایک آن‌ها دارای هویت مستقل و مرتبط به خود هستند. با توسعه شهر تهران، بالا رفتن میزان جمعیت و تغییر در سبک و کیفیت زندگی شهروندان، مهاجرت درون‌شهری به دلیل تغییر در نظام اقتصادی شهروندان و استفاده از امکانات اولی‌تر، یکی از معضلات کلان‌شهر تهران به شمار می‌رود. با تغییر و جابه‌جایی ساکنین شهر تهران و جایگزینی افرادی که هیچ‌گونه تعلق خاطری به محله و مکان سکونت جدید خود نداشته‌اند، سررشته ارتباطات اجتماعی و تعاملات انسانی بین ساکنین یک پهنه شهری از یکدیگر گسسته شد و دیگر بازخورد یکجانشینی در یک بافت شهری، مفهوم محله در گذشته را نداشت.

با ورود ساکنین جدید به یک پهنه مسکونی که شرایط و زیرساخت‌های لازم اجتماعی در آن فراهم نبوده و ساکنین جدید آن هیچ‌گونه دلبستگی و اطلاعی از گذشته محله تاریخی نداشته‌اند، بستر لازم برای ایجاد بی‌سازمانی اجتماعی، وقوع جرم و بزه و فقدان امنیت اجتماعی ایجاد می‌شود که محله هرنندی یک نمونه بارز آن به شمار می‌رود.

معماری و شهرسازی یک تخصص فرارشته‌ای در جهان محسوب می‌شود؛ بنابراین موضوع یکجانشینی در یک پهنه شهری و ایجاد یک تشکل اجتماعی نیازمند یک بررسی علمی همه‌شمول است و چنانچه مسائل شهری از دیدگاه اجتماعی، جامعه‌شناسی، روان‌شناختی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مورد بررسی قرار نگیرد، مشکلات بعدی آن پهنه شهری گریبان‌گیر ساکنین آن محدوده شهری می‌شود.

از دیدگاه شهرسازی، ناهنجاری و بی‌سازمانی اجتماعی ساکنین یک محله، ارتباط مستقیمی با پهنه شهری، بستر محله و چگونگی آن دارد. از طرف دیگر فقدان امنیت و رواج خشونت در بین ساکنین یک شهر نیازمند مکان و معماری خاص خود در شهر می‌باشد که بتواند به‌صورت کالبدی بستر لازم را برای بروز هرگونه جرم و بزه ایجاد کند و در نهایت با توجه به بستر شهری مناسب و کالبد معماری که دارای استعداد پاسخگویی به ناهنجاری‌های اجتماعی لازم است، افرادی که دارای زمینه ناهنجاری‌های اجتماعی در شهر می‌باشند به این قبیل پهنه شهری مهاجرت کرده و ساکن آن منطقه می‌شوند.

محله هرنندی که دارای پیشینه تاریخی در شهر تهران است در حال حاضر یکی از مهم‌ترین کانون‌های آسیب اجتماعی در تهران به شمار می‌رود. با تخریب بافت مسکونی فرسوده در این محله که عموماً خانه‌های قدیمی بودند و ایجاد یک بوستان به وسعت (۲۴) هکتار که هیچ‌گونه تناسبی با پهنه مسکونی هرنندی از نظر مساحت ندارد و ایجاد بستر مناسب برای تولید و نشر ناهنجاری‌های اجتماعی، مجال زندگی در یک محله آرام از ساکنین بومی آن سلب شد. امروزه محله هرنندی تبدیل به کانون جذب مهاجرانی شده است که از سر ناچاری و فقر در این منطقه سکنی گزیده و بیشتر به‌صورت خانوار تک‌نفره و انفرادی زندگی می‌کنند و در حال حاضر مهم‌ترین کانون ناامنی در شهر تهران به شمار می‌رود. با توجه به مطالعات صورت گرفته در این پژوهش و نظر به اهداف آن، نتیجه‌گیری پژوهش در سه محور شهرسازی، معماری و اجتماعی ارائه می‌شود:

<p>● تغییر در عملکرد پهنه‌های هم‌جوار محله هرنندی؛</p> <p>● احداث بوستان زندگی به وسعت (۲۴) هکتار که هیچ‌گونه متولی ندارد؛</p> <p>● ناهماهنگی میزان مساحت بوستان زندگی با پهنه مسکونی محله هرنندی و محدود کردن آن برای کنترل؛</p> <p>● مشخص و معین نبودن حدود مرز محله مسکونی با توجه به نزدیکی آن به بازار و مراکز تجاری.</p>	شهرسازی
<p>● فرسودگی کالبدی ابنیه و عدم تناسب با نیازهای ساکنین؛</p> <p>● تغییر عملکرد واحدهای مسکونی به تجاری و ...؛</p> <p>● پروژه‌های نیمه‌کاره و مخروبه قابل دسترسی در محدوده محله؛</p> <p>● ادغام عملکردهای مختلف و استفاده چند عملکردی از منازل مسکونی.</p>	معماری
<p>● تراکم بیش‌ازحد ظرفیت افراد در محدوده محله و بالا بودن سرانه نفوس؛</p> <p>● ازهم‌گسیختگی خانواده و سکونت خانوار تک‌نفره در محله؛</p> <p>● عدم تجانس قومیتی و فرهنگی ساکنین محله؛</p> <p>● فقدان تعلق خاطر ساکنین به هویت تاریخی محله؛</p> <p>● تحرک سکونتی و جمعیتی ساکنین محله و مهاجرت درون‌شهری؛</p> <p>● پایین بودن سطح درآمد اکثر ساکنین محله هرنندی.</p>	اجتماعی

منبع: یافته‌های پژوهش.

پیشنهادها

با توجه به شناسایی عوامل تأثیرگذار و شاخص‌های ناهنجار در سه حوزه شهرسازی، معماری و اجتماعی در راستای فراهم کردن بستر مناسب برای وقوع هرگونه جرم، بزه و بی‌سازمانی اجتماعی، راهکارهای برون‌رفت از بحران در این پهنه تاریخی و ارتقاء و بهبود وضعیت نابسامان ساکنین به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

<ul style="list-style-type: none"> ● محدود کردن، کنترل حریم و تعیین مرز مشخص بوستان زندگی، برای جلوگیری از توسعه آن به درون پهنه مسکونی؛ ● نصب مبلمان شهری از قبیل سکو و نیمکت، برای ارتقاء اجتماع‌پذیری محله؛ ● نصب تابلوهای تبلیغاتی در محوطه‌های باز با نورپردازی مناسب؛ ● جلوگیری از ایجاد تاریکی در محورهای عبوری محله؛ ● نصب کیوسک‌های تلفن اضطراری رایگان برای ارتباط با ارگان‌های ذی‌ربط با مسائل اجتماعی از قبیل پلیس، اورژانس و آتش‌نشانی؛ ● ساماندهی معابر درون محله (کف‌سازی، جمع‌آوری آب سطحی و زباله)؛ ● بررسی و مطالعه بافت گیاهی بوستان زندگی و ساماندهی آن‌ها از نظر بصری. 	شهرداری
<ul style="list-style-type: none"> ● جانمایی دکه‌ها و کیوسک‌های مطبوعاتی در محورهای محله؛ ● کنترل دقیق بر ساخت‌وساز و نوسازی بافت محله؛ ● تقویت نورپردازی درون کلیه معابر و فضاهای باز محله؛ ● رفع موانع از ساختمان‌های نیمه‌کاره برای اتمام روند ساخت آن‌ها؛ ● فعال کردن کلیه پروژه‌های غیرخصوصی و جلوگیری از نیمه‌کاره ماندن آن‌ها. 	معماری
<ul style="list-style-type: none"> ● برنامه‌ریزی هدفمند در خصوص گشت نیروی انتظامی و نظارت کامل بر محله؛ ● کمک و حمایت از سازمان‌های خیریه مردمی برای استقرار در محله در راستای اعطاء کمک‌های مردمی؛ ● اعطای تسهیلات بانکی بلندمدت و با سود کم برای نوسازی محله به ساکنین؛ ● ایجاد کانون‌های فرهنگی برای ارتقاء سطح فرهنگی ساکنین؛ ● توجه به مددکاری‌های اجتماعی در سطح محله برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی. 	اجتماعی

منبع: یافته‌های پژوهش.

- ابراهیمی‌جم، سپیده؛ احمدیان، رضا (۱۳۹۲). علل شکل‌گیری فضاهای بی‌دفاع شهری در پایانه غرب شهر تهران. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال (۱)، شماره (۴)، ص (۷۸-۵۳). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- ارشد، لیلی؛ درویشی فرد، علی‌اصغر (۱۳۹۳). بی‌سازمانی اجتماعی و امکان شکل‌گیری آسیب‌های پنهان شهری. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، شماره (۱)، ص (۱۳۵-۱۰۳).
- بحرینی، حسین (۱۳۸۹). فرآیند طراحی شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- بخشنده نصرت، عباس؛ دریاباری؛ جمال‌الدین؛ اخوان گوران، پدram (۱۳۹۶). الگوی بازدارنده جرائم شهری مبتنی بر اصول شهرسازانه با حذف فضاهای بی‌دفاع شهری. مدیریت شهری، شماره (۴۸)، ص (۱۱۳-۱۲۲).
- پروین، ستار؛ درویشی فرد، علی‌اصغر؛ کاظمی، قباد (۱۳۹۵). بی‌سازمانی اجتماعی و آسیب‌های پنهان شهری. مطالعات جامعه‌شناختی، دوره (۲۲)، شماره (۱)، ص (۹۱-۱۲۱).
- پروین، ستار؛ کلانتری؛ عبدالحسین؛ رحیم صفوی، محمد؛ مرادی، علیرضا (۱۳۹۲). مهاجرت درون‌شهری و امکان شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی، مورد مطالعه: محله دروازه غار. مطالعات امنیت اجتماعی، شماره (۳۵)، ص (۱۰۷-۱۳۰).
- پودراتچی، مصطفی (۱۳۷۲). فضاهای قابل دفاع شهری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
- پورزرگر، محمدرضا؛ عابدینی، حامد (۱۳۹۹) (۲). خوانش هندسه پنهان در شهر تاریخی و تأثیر تحول مدرن بر آن. نقش جهان، دوره (۱۰)، شماره (۳)، ص (۲۳۸-۲۳۱).
- پورزرگر، محمدرضا؛ عابدینی، حامد (۱۳۹۹). تبیین مؤلفه‌های معاصر سازی و ارتقاء کیفی بافت هم‌جوار امامزاده صالح. نقش جهان، دوره (۱۰)، شماره (۱)، ص (۶۳-۷۴).
- پورزرگر، محمدرضا؛ معافی غفاری، پری‌چهر؛ امجدی، مریم (۱۳۹۷). احیاء ارزش در فضای باز شهری (تکیه دولت). باغ نظر، دوره (۱۵)، شماره (۶۳)، ص (۴۱-۵۴).
- جیکوبز، جین (۱۳۸۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حبیب، فرح؛ کاکاوند، سیاوش و مختاری طالقانی، اسکندر (۱۳۹۹). تحلیل و ارزیابی طراحی معماری نماهای شهر تهران به‌منظور تبیین نظام جامع و پاسخگو. فصلنامه نگرشی نو در جغرافیای انسانی، سال (۱۲)، شماره (۴)، (۵۸۱-۵۹۷).

- حییمی، هادی؛ نیموری، ایرج؛ جعفری مهرآبادی، مریم (۱۳۹۱). سنجش نگرش زمان تحصیل کرده به فضاهای بی‌دفاع شهری، مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تبریز. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال (۳)، شماره (۱۱)، ص (۲۵-۵۲).
- خاکساری، علی؛ عظیمی، میترا (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل وضعیت و جایگاه ایمنی و امنیت شهر تهران از منظر شاخص جهانی (چالش‌ها و راهکارها).
- زیاری، کرامت اله؛ فرهادی‌خواه، حسین؛ کلانتری، محسن (۱۳۹۷). ارزیابی فضاهای بی‌دفاع شهری با استفاده از مدل Safety audit، مورد مطالعه: محله هرندی تهران. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره (۱۳)، شماره (۴۲)، ص (۱۹-۳۶).
- سراج زاده، سیدحسین؛ گیلانی، اشرف (۱۳۸۸). بی‌سازمانی اجتماعی و ترس از جرم، مطالعه مقایسه‌ای مناطق ۳ و ۱۲ شهر تهران. رفاه اجتماعی، شماره (۳۴)، ص (۲۲۳-۲۴۴).
- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۷). ویژگی‌های محیطی فضای امن شهری. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- فرهادی‌خواه، حسین؛ رجایی، سیدعباس (۱۳۹۷). تحلیل فضایی تأثیر فضاهای بی‌دفاع شهری بر وقوع جرم سرقت شهری، مورد مطالعه: محله هرندی تهران. جغرافیای اجتماعی شهری، دوره (۵)، شماره (۲)، ص (۵۱-۶۸).
- قلمبردزفولی، رامان؛ محمدی، شراره (۱۳۹۴). تحلیل پراکنش فضاهای بی‌دفاع شهری با استفاده از GIS، مورد مطالعه: شهر جدید پردیس. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال (۳)، شماره (۱۱)، ص (۱-۲۴).
- قلیچ، مرتضی؛ حسن‌عماری (۱۳۹۲). درآمدی بر فضای بی‌دفاع شهری. تهران: نشر تیسرا.
- کامیابی، سعید؛ طایفه رستمی، مهدیه (۱۳۹۲). سنجش درجه توسعه‌یافتگی آسیب‌های اجتماعی، مورد مطالعه: محله هرندی منطقه (۱۲). مطالعات جامعه‌شناختی ایران، سال (۳)، شماره (۹)، ص (۲۹-۴۵).
- کلانتری، محسن؛ پوراحمد، احمد؛ ابدالی، یعقوب (۱۳۹۸). تحلیل فضایی بزهکاری در بافت‌های ناکارآمد شهری؛ مورد مطالعه: محله هرندی منطقه (۱۲) تهران. پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، سال (۱۰)، شماره (۱۹)، ص (۴۹-۶۰).
- محسنی تبریزی، علیرضا؛ قهرمانی، سهراب؛ یاهک، سجاد (۱۳۹۰). فضاهای بی‌دفاع شهری و خشونت، مطالعه موردی فضاهای بی‌دفاع شهر تهران. جامعه‌شناسی کاربردی، سال (۲۲)، شماره (۴۴)، ص (۷۰-۵۱).

فضاهای بی‌دفاع شهری با خشونت‌های شهری، مورد مطالعه شهر تهران. پژوهش‌های جامعه‌شناختی معاصر، سال (۵)، شماره (۹)، ص (۱۲۵-۱۵۴).

- مدنی پور، علی (۱۳۸۱). تهران ظهور یک کلان‌شهر، ترجمه: حمید زرآزوند. تهران: نشر پردازش.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری نفوس و مسکن. تهران: مرکز آمار ایران.
- مهندسان مشاور باوند (۱۳۸۵). طرح تفصیلی منطقه (۱۲). تهران: شهرداری تهران.
- مهندسین مشاور طرح اندیشان شهر (۱۳۹۲). طرح توسعه و ساماندهی محله هرندی. شهرداری منطقه (۱۲). تهران: شهرداری تهران.
- میکائیلی، جعفر (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین فضاهای بی‌دفاع شهری با خشونت‌های شهری در تهران و تحلیل جامعه‌شناختی آن (رساله دکتری). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- Akers, R. & Christine, S. (2009). *Criminological theories: introduction. Evaluation and application.* oxford university press.
- Newman, O. (1972). *Defensible space: A New Physical Planning Tool for Urban Revitalization*, Online Publication Date: 30 June 1995.
- Thomas, W. & Zenaniecki. (1994). *the concept of social disorganization, from theories of deviance* edited by Stuart, H. Traub and Craig little, peacock publishers, NC.
- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space.* New York. Van Nostrand Reinhold.
- Golub, A. Johnson, B.D. Taylor, A. & Eterno, J. (2003) "Quality-of-life policing: Do offenders get the Message?" *Policing*, 26:690-707.
- Kohm, S. A. (2009) "Spatial Dimensions of Fear in a High-Crime Community: Fear of Crime or Fear of Disorder?" *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 51: 1-30.
- Vanessa, T. & Seymoar, N. (2005) "THE WORLD URBAN FORUM 2006 Vancouver" working group discussion paper international center for sustainable cities
- Cowan, R. (2005). *The Dictionary of Urbanism*, London, Street Wise Press.
- <http://atlas.tehran.ir>
- <https://www.tehran.ir>



پښتونستان د علوم او انسانیت د مطالعاتو فریښتی
پرتال جامع علوم انسانیت